№ 95 Մայիսի 28 (Յունիսի 9) 1881 Մայիսի 28 (Յունիսի 9) № 95

ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֲլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարքաղաքացիք դիմում են այսպէս
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ․ Նամակ Բագուից․ Նամակ Ախալցխայից․ Նամակ խմբագրին․ Ներքին լուրեր․—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ․ Թիւրքիա․ Անգլիա․ Գերմանիա․ Իտալիա․ Նամակ Ֆրանսիայից․ Նամակ Թիւրքիայից․ Նամակ Պարսկաստանից․ Արտաքին լուրեր․ — ՀՆՈՒԱԳԻՐՆԵՐ․ — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ․

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Մայիսի 18-ին

Անցեալ ամիս այստեղ պատահած անցքի մասին զանազան լրագիրներում կարդացինք տեղեկութիւններ. ինչպէս և պատուական «Մշակում» և ռուս նկարագիրը. «Русс. Кур.»-ի թղթակիցը ասում է իր նամակում, թէ հայերը չէզոքութիւն էին պահում. ընդհակառակը հայերից առաջին օրը կալանաւորված են եղել ոստիկանութեան ձեռքով մի քանի հոգի, իսկ միւս օրերը չարունակ նրանք էլ կռուել են։

Նոյն թղթակիցը ասում է, թէ այստեղ սովորական բան է փականագործի 3 րուբլի օրական ստանալը. Այդ էլ ճիշդ չէ. ես իբրև փականագործ լաւ գիտեմ, որ 2 ր. 75 կ. աւել ստացող չը կայ, և այդ էլ լաւ վարպետներն են միայն ստանում, իսկ եթէ 2 րուբլ ստանալը հասարակ բան է, այդ կարելի է հաստատ ասել. Այդպիսով ռուս փականագործների Բագու տեղափոխվելու պատճառ կարող են լինել ռուս լրագրի թղթակցի խօսքերը. այստեղ ամառը բացվել է թէ չէ՝ գործերը բոլորովին փչացել են։ Այն յօդուածը ես ցոյց տուի ռուս վարպետներին, որոնք խնդրեցին այս քանի տողերը գրել, որպէս զի ի զուր չը շարժէին իրանց տեղից «Русс. Кур.»-ի թղթակցութիւնը կարդացող արհեստաւորները. Թող բարեհաճէ ռուս լրագիրը իր էջերում տեղ տալ այս մի քանի տողերին։

Հայր միւս մթերքների հետ էժանացաւ։

Ահա ամենազեղջեցիկ եղանակ է անում. կանաչը շատ լաւ է, արտերը հարուստ են։

Քաղաքային այգիում երաժշտութիւն է լինում, ինչպէս և Մարիամեան այգիում։

Ռուս ներկայացումներ լինում են յաճախ ձնորհիւ մշտական ռուս խաղացողների. Ցուանք որ հայոց ներկայացումներն էլ ձմեռը կը սկսվեն։

Ցիրկ էլ ունենք, մի քանի դատարկ խաղացողներով միայն և շատ աղքատ։

Ծովում արդէն սկսել են լողանալ։

Այս տարի տեղիս ռէալական դպրոցի վերջին դասարանից 5 հայեր են վերջացնում, որոնք բոլորն էլ մէկը միւսից աղքատ են. արդեօք ո՞վ պիտի օգնէ այդ խեղճերին. Մարդասիրական ընկերութիւնը կարծես մեծ բաներ է առաջացնում, որ իր վերջին ընդհանուր խորհուրդն էլ վճռեց այսուհետև որդեգիր չընդունել, պատճառը որդեգիրները իրանց ուսումը վերջացնելուց յետոյ ոչինչ օգնութիւն չեն անում ընկերութեան. Չը գիտենք քանի որդեգիր է ունեցել և ինչ է պահանջում որդեգիրներից. ցաւալի է վերջապէս հայ ուսանողի դրութիւնը ամեն կողմից. Տեսնենք երբ մի ընկերութիւն պիտի կազմվի, որ ուսանողների դրութիւնն ապահովի. կամ երբ Մարդասիրական ընկերութիւնը իր այդ անտեղի վճիռը կը վերցնի և կը սկսի օգնել զարգացող խեղճ ուսանողներին....

Վեցերորդից VII դասատուն կանցնեն մօտ 8 հայ աղաներ. Ուրախութիւն ենք զգում, երբ տեսնում ենք որ վերջապէս տեղիս հայ ուսանողները հասկացել են ազգային մասունքը պէտքերը. Նրանց կը տեսնէք հաւաքվելիս և այլ և այլ հարցերի վրա խօսելիս, մինչ գրատանը յաճախելիս, ուր հայ և ռուս լրագիրներ են կարդում։

Ա. Արէլեան

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ

Մայիսի 20-ին

Օրերումս այստեղ մեռաւ մի կին Խնթիզար Քրիստոստուրեան 126 տարեկան հասակում. Մահը եղաւ բոլորովին բնական կերպով, առանց որ և է տկարութեան. Մինչև մահը այկին Քրիստոստուրեանի բանականութիւնը առողջ էր, նորա ոչ մէկ զգայարանքները չէին վնասված մինչև այսօր. Հանգուցեալը իր կեանքում միայն մի անգամ տկարացել է Էրզրումից գաղթած ժամանակը 1831 թուականում Կարսի ճանապարհին. Տիկին Խնթիզարի միջակ որդին, որ 8 տարի առաջ մեռաւ մեր աչքի առաջ, 86 տարեկան էր։

Ամսոյս 17 ին քաղաքիս ս. Փրկիչ մայր եկեղեցում առաւօտեան ժամերգութեան ժամանակ քահանայից մէջ մի սկանդալ պատահեցաւ, որը մի փոքրիկ նմանութիւն ունէր Իտալիայի քաղաքներից մէկում եկեղեցու մէջ պատահած ըսկանդալին. Երկու ծեր քահանաներ՝ Գէորգ քահանայ Տէր-Գրիգորեան և Օհան քահանայ Արոյեան մէկ մէկու հետ կռիւ սարքեցին, որի ժամանակ առաջացան միմեանց ձեռք ճանկել և մօրուքներ բռնել. Արոյեանց քահանայի որդին, քահանայացու տիրացու Վասակը իրան հօրը օգնութիւն տալ կամենալով, միւս դասից վազ է տալիս հակառակ կողմը և ձեռքերով ու բարձր ձայնով սպառնում է մի այլ քահանայի (Կարապետ քահանայ Տէր-Գրիգորեանց) ասելով՝ «ժամից դուրս գանք, տես, ես քու հախիցդ կուգամ թէ չէ»։

Երկու քահանաները նոյն եկեղեցու միաբանութիւնից պատրաստել են տալիս մի փառաւոր ոսկեթել հիւսված թագ «ի վայելս սրբազան Մանկունի եպիսկոպոսին»։ Ընծան ուղարկվելու է ի շնորհակալութիւն այն խաչերի համար որոնք այդ քահանաները ստացան ի շնորհս Մանկունու. Բացի թագի ծախսից մեր խաչակիր քահանաները մի այլ համեստ ծախս էլ ունեցան. խաչերը միջնորդող սրբազան Սագինեանցին 50 ր. շնորհակալութիւն անելով. Անշուշտ հոգևոր իշխանութեանը լաւ յայտնի կը լինի այն հասարակ գործունէութիւնը, (և միմիայն հոգևոր իշխանութեանը) որով այդ քահանաները խաչերով վարձատրվեցան, բայց հոգևոր իշխանութեանը յայտնի է արդեօք, որ այդ խաչակիրներից մէկը, երիտասարդ Աբրահամ քահանայ Ղազարեանցը, իր խաչի չդթան ճիշտ այն ձևով է չինել տուած, ինչպէս օրինակ մի անգլիացի ջենթլմէն իրան ժամացոյցի շղթան. Շնորհաւորում եմ, և ծառայ եմ կարգից Հայաստանեայց եկեղեցու ծիսապաշտ հայր Ղազարեանց.

Սրբազան Սագինեանցը Միսրոպ քահանայ Կանցեանցին քահանայագործութիւնից զրկեց նորա համար, որ սա չը կամեցաւ զատկի օրերը իրան ծուխերը թողած ժամանակաւորապէս տեղափոխվել ս. Վարդանանց եկեղեցին, որի միաբաններից Սիմոնեան Տէր-Գէորգը, Սագինեանցի պրօտէժէն, 100 րուբլ վաստակելու համար Բաթումիս էր գնացել.

Գրիգոր արքեպիսկոպոս Սագինեանցը ինքն իրան կառավարիչ նշանակելով ս. Փրկիչ եկեղեցու գիւղորէից ի կողմանէ քաղաքիս հայ հասարակութեան, օրերումս մեկնեցաւ Ախալքալակ, հետը տանելով մեծապատիւ Վարդան աղա Վարդանեանցին, որը մինչ տակաւին փողեր է տալիս Տէր-Խորէնին, երբ Կարապետեան ուսումնարաններին փող հարկաւոր. Քաղաքումս լուր է տարածվել, թէ Ախալքալակի մէջ այժմ կալ կալսելու լաւ ժամանակն է.... Օրերումս տէր Թադէոս անունով մի քահանայ (մեր բարեկարգիչ տէր Թադէոսը չէ, այլ Տիկիֆ գիւղացի) քրեական ծանր գործի համար դատարանի վճռով բանտ ձգվեցաւ 3 ամիս ժամանակով.

Կ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 24 մայիսի

Խոնարհաբար խնդրում եմ «Մշակի» մեծապատիւ համարներից մինում տեղ շնորհել այս երկտող ծանուցմանս.

Ես ձեռնարկել էի թարգմանելու և շուտով կաւարտեմ հետեւեալ գրքերը. 1) «Մայրական դաստիարակութիւնը, բնութեան օրէնաց վրա հիմնված, հեղ. Փ. Թամբսոնի. 2) «Կնոջ կոչումը և նորա դաստիարակութիւնը» հեղ. Լիւիզա Բիւխնէրի. 3) «Մարդկային բնաւորութեան կրթութիւնը» հեղ. Րօբէրտ Օվէնի (Նոր հայեացք հասարակութեան վրա). 4) Վիլիամ Զաննինգ. Նորա կեանքը և գրուածները. (Զաննինգի մաքերը ինքնակրթութեան և ինքնուսուցման մասին). 5) «Ամերիկայի գիւղը» (Պատմութիւն պատանիների համար) հեղ. Լամէ Ֆլէօրի.

Սրանցից առաջինը՝—այն է՝ «Մայրական դաստիարակութիւնը, բնութեան օրէնաց վրա հիմնված» հեղ. Փ. Թամբսոնի, բոլորովին պատրաստ է տպագրութեան համար, և եթէ հանգամանքները ներեն, յուլիսի վերջին, ներկայ 1881 թ. լոյս կը տեսնի.

Գրիգոր Շահբուդաղեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մայիսի 27-ին Կովկասեան փոխարքայ Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկոլայեվիչ մեկնեցաւ Թիֆլիսից. Նորին Բարձրութիւնը ճանապարհ ընկնելուց առաջ գնաց Սիոնեան մայր եկեղեցի աղօթելու համար. Մինչև երկաթուղու կայարանը Նորին Բարձրութեանը ուղեկցում էին բոլոր բարձր պաշտօնեաները, քաղաքային ներկայացուցիչները և ժողովուրդը.

—

Հանգուցեալ Օլդէնբուրգեան պրինցը կտակել է մի նշանաւոր գումար Ս. Պետերբուրգի իրաւաբանական դպրոցին.

—

Մեր Ս. Պետերբուրգի հեռագրում պատուհասական մինիստրի նշանակութեան մասին, նոր մինիստրի ազգանուան մէջ մի սխալ մտաւ. փոխանակ Վաննովսկի մեր հեռագրի մէջ տպվեցաւ Վանիօվսկի.

—

Մայրաքաղաքների լրագիրները հաղորդում են որ այս տարի հացի հունձերը Ռուսաստանի ներքին գաւառներում շատ աջող են լինելու.

—

Մեզ գրում են ԿՈՂԲԻՑ, որ ակցիզի վարչութեան պաշտօնեաները շատ վատ են վարվում աղահանքի բանւորների և աղ գնողների հետ. Ակցիզի պաշտօնեաներից մինը իրան թոյլ է տալիս ապտակել կողբի սանուտերին.

—

ՆՈՒԽՈՒՑ մեզ գրում են. «Մայիսի 16-ին կարկուտ եկաւ, բայց բարեբաղդաբար երկար չը տևեց և խոշոր փոխվեց անձրևի. Բայց Նուխու մօտ Շաքալութառ գիւղում սաստիկ խոշոր և առատ կարկուտ է եկել, այնպէս որ մինչև հետևեալ օրը առանց հալվելու գետնի վրա է մնացել. Ասում են մեծ վնաս է տուել ցանքերին. Նուխու միւս գիւղերի ցանքերը շատ լաւ են և մեծ առատութիւն են խոստանում. Մորեխը մեր կողմերը ամենևին չը կայ. Կուսաքարապետը հարկել է տալ գիւղացիներին կրած մորեխի ձուերը մօտ 150 փութ, փութին 15 մինչև 25 կոպ. վճարելով հաւաքողներին և թաղել է տուել այդ ձուերը»

—

Նուխում առաջին հարկաւորութեան մթերքների գները այս են. ցորենի չանախը (3 պուդ 10 ֆունտ) արժէ 4 րուբլ լաւը, իսկ քիչ ցածրը 20 կոպէկ պակաս. Միսը 12 կոպ. ֆունտը. Ձուի 3 հատ 5 կոպ., իւղը 35—40 կոպ. ֆունտը.

—

ԴԻԼԻՋԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Այստեղի երիտասարդ վաճառականների մէջ օրից օր աւելի զարգանում է թղթախաղը և ամեն տեսակ ուրիշ խաղեր. Այդ ամօթալի և ստոր պարապմունքի ժամանակ կը լսէք խաղացողների բերանից ամենայիմար և այլանդակ գրոյցներ» Ցաւալի է որ թղթախաղի յիմար և ստոր պարապմունքը սաստիկ տարածված է ամբողջ Անդրկովկասի հայերի մէջ.

—

Օրիորդ Աստղիկը խնդրում է մեզանից տպել, որ «իր և մասնաժողովի մէջ պարոն Սարգարեանցի վկայութիւնը ոչինչ նշանակութիւն չունի, քանի որ նա իշխան Ամատունու կամքին չի համարձակվի հակառակել. ուրեմն ոչխարակ, օրիորդին սև պարտաւոր է տալ. Իսկ ինչ կը վերաբերի Նամակի բովանդակութեանը («Մեղու» № 95) օրիորդը անաղնուութիւն է համարում մասնաժողովի կողմից յեղաշրջել և թաքցնել ճշմարտութիւնը սուտերով, որի նպատակը մի անպաշտպան օրիորդի վարկը վայր ձգելն է. Օրիորդը պատրաստվում է հասարակութեանը բոլոր եղելութեան մասին բացատրութիւններ տալու մամուլի միջոցով»։

—

Կենդանիների հովանաւորութեան ԹԻՖԼԻՍԻ ընկերութեան վարչութիւնը պատիւ ունի խնդրել ընկերութեան անդամներին ներկայ գտնվել ընդհանուր ժողովի տարեկան նիստին մայիսի 31-ին $12^1/_2$ ժամին ցերեկը ընկերութեան հաշիւը լսելու համար. Կարող են ներկայ գտնվել և այն անձինք, որոնք հետաքրքրվում են կենդանիների ապահովութեան գործով.

—

Կենդանիների հովանաւորութեան ԹԻՖԼԻՍԻ ընկերութեան անդամները, որոնք ցանկանում են նախապէս ծանօթանալ ընկերութեան հաշւի հետ, հրաւիրվում են ներկայ գտնվել վարչութեան նիստին մայիսի 29 երեկոյեան $7^1/_2$ ժամին Գիւղատնտեսական ընկերութեան բնակարանի մէջ, Բարեատինսկայա փողոցի վրա, Ալէքսանդրեան այգիում.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱ

Թիւրքաց կիսապաշտօնական „Վակիթ“ լրագիրը հաղորդում է, որ սուլթան Աբդուլ-Ազիզի սպանման պատճառով դատաստանի կենթարկվեն 13 մարդ. Դրանցից հինգ հոգի՝ Մեհմեդ-Րուշդի-փաշա, Միտհադ-փաշա, Մահմուդ-Դամատ և Նուրի-Դամատ փաշաները և շէյխ-ուլ-իսլամ պետական նշանաւոր պաշտօններ են վարել: Շէյխ-ուլ-իսլամ Հասան-Խայրուլա ուղարկվել է Մեկկա Մահմեդի գերեզմանին երկրպագելու համար և այնտեղ նրան կը գտնեն ուլեմները:

Իսկոբից „Polit. Corresp.“ լրագրին հաղորդում են, որ Դերվիշ-փաշայի բոլոր աշխատանքները Դեակօվօ նուաճելու համար մինչև այժմ անաջող են անցել: Թէպէտ Դեակօվոյի բնակիչ մի քանի անուանի

ալբանցիներ գնացին Պրիզրենդ իրանց հնազանդութիւնը թիւրքաց գործերի հրամանատարին յայտնելու համար, բայց ազգայնականութեան մեծամասնութիւնը չէ կամենում հպատակուել և պատրաստ է ցանկանում: Դերվիշ-փաշա յոյս ունի նուաճել Դիակովօ խաղաղ ճանապարհով: Ալբանական այն նահանգների մէջ, որոնք արդէն նուաճված են, զինուորներ են հաւաքում թիւրքաց ծառայութեան համար: Ալբանական միութեան առաջնորդներից մէկը կալանաւորվեցաւ և բերվեցաւ Դերվիշ-փաշայի մօտ, որ իսկոյն նրան արձակեց: Բացի նրանից նորերումս կալանաւորված է ալբանացի Աբդուլլա-բէյ, որ մի ժամանակ իբրև միութեան հաւատարմատար ճանապարհորդում էր Եւրոպայի մէջ և համոզում էր կառավարութիւններին մերժել Յունաստանին իրանց միջամտութիւնը: Վերջին ժամանակներում ալբանական միութիւնը յանձնեց նրան ուղևորվել Եւրոպա և խնդրել պետութիւնների պաշտպանութիւնը ալբանցիների համար: Որովհետև մի որ և է նաւահանգիստ հասնելու համար նա պէտք է անցնէր Թիւրքիայի հպատակ երկիրներից, այդ պատճառով նա ուղևորվեցաւ իր հագուստը փոխած և առանց արգելքների հանդիպելու հասաւ մինչև Դուրացօ: Նրան ճանաչեցին և կալանաւորեցին այն ժամանակ, երբ պատրաստվում էր նաւ նստել: Աբդուլլա-բէյի մօտ մի քանի դօկումենտներ են գտել, որոնք կասկածելի են դարձնում թիւրքաց մի քանի բարձրաստիճան անձանց:

Կ. Պօլսից հաղորդում են, որ կալանաւորված Միտհադ-փաշա բերվեցաւ այնտեղ և պահվում է Եըլդըզ-կէօշկի մէջ: Նրան կը հարցնեն միւս մեղադրվածների հետ միաժամանակ:

ԱՆԳԼԻԱ

Մայիսի 24-ին անգլիական թագուհի Վիկտորիայի ծննդեան օրն էր: Այդ օրը լրացաւ թագուհու 62 տարին և նրա գահ բարձրանալուց յետոյ 44 տարի: Արտաքին գործերի մինիստրութիւնը այդ տօնի պատճառով մի քանի բանկետներ տուեց: „Standart“ լրագիրը, գովելով թագուհուն, ցաւակցութիւն է յայտնում, որ նա վերջին ժամանակներում շատ քիչ է երևում ժողովրդին և որ այս տարի նա սովորականից շուտ գնաց ամարանոցը:

Հայդ Պարկի մէջ նշանակված է մի ժողով Իրլանդիայի մէջ գործող ստիպողական օրէնքները դադարեցնելու համար ցոյց անելու նպատակով: Ժողովին կը մասնակցեն իրլանդական պատգամաւորներից շատերը: Սրանք սաստիկ բողոքեցին այն գաղտնի շրջաբերականի դէմ, որ ուղարկված էր իրլանդական պօլիցիային: Այդ շրջաբերականը նախատում է պօլիցիային, ասելով թէ նա բաւական եռանդով չէ գործում:

Համայնքների ժողովի մէջ Պարնել հարց առաջարկեց կառավարութեանը իրլանդական պօլիցիային ուղարկված գաղտնի շրջաբերականի մասին: Ֆօրստեր ասաց, թէ լրագիրների մէջ տպված շրջաբերականի պատճէնը ճիշդ է իսկականի հետ և պատրաստականութիւն յայտնեց պաշտպանել այդ միջոցը:

Դուբլինի մէջ կալանաւորվեցաւ իրլանդական հողածական միութեան քարտուղար Թոմաս Բրեննան: Նա մեղադրվում է ժողովրդին անկարգութիւն գործելու համար գրգռելու և օրէնքը խանգարելու մէջ: Կարծում են, որ դարձեալ կը կալանաւորվեն միութեան մի քանի այլ անդամներ:

„Խաղաղութեան և միջազգային միջնորդատարանի ընկերութիւնը“ նորերումս մի նիստ ունեցաւ, որի ժամանակ ժողովը հաւանութիւն յայտնեց Տրանսվաալի հարցի վճռին և որոշեց համակրութիւն յայտնել բրիտանական կառավարութեանը նրա իրաւացի վարմունքների համար արտաքին գործերի վերաբերութեամբ:

„Polit. Corres.“ լրագրին Կ. Պօլսից հաղորդում են, որ անգլիական հիւպատոսը Տունիսի մէջ դիմեց Կ. Պօլսի անգլիական դեսպան Գօշենին, նրանից հրահանգներ խնդրելով իր ապագայ յարաբերութիւնների մասին թէ Տունիսի բէյի հետ և թէ ֆրանսիական մինիստր-ռեզիդենտի հետ: Հիւպատոսը մի քանի անգամ այդ հարցով դիմել է անգլիական արտաքին գործերի մինիստրին, բայց նրանից մինչև այժմ ոչինչ պատասխան չէ ստացել: Գօշէն նոյնպէս դեռ պատասխան չէ տուել անգլիական հիւպատոսին:

Լօնդօնի մէջ կվետայից մի հեռագիր է ստացվել, որ հաղորդում է, թէ Էյիւբ-խանի և Աֆղանիստանի էմիր Աբդուրահման-խանի կուսակից առաջնորդները միմեանց դէմ թշնամական գործողութիւններ են սկսել: Գիրիշկի մօտ մի քանի կռիւներ են պատահել, որոնց ժամանակ Էյիւբ-խանի կողմնակիցները ջարդվել են: Էյիւբ-խան դեռ ևս Հերատի մէջ է գտնվում:

Միտչիստաունի մէջ պատահած անկարգութիւնների պատճառն այն էր, որ զօրքերը 250 պօլիցիականների աջակցութեամբ արտաքսում էին մի ֆերմերի: 12,000 մարդուց բաղկացած ամբոխը կամենում էր արգելել այդ գործը և, քարեր գցելով պօլիցիականների վրա, վիրաւորեց նրանցից մի քանիսին: Ժողովների մասին օրէնքը երկու անգամ կարդացվեցաւ ամբոխին և այնուհետև զօրքերը նրան ցրվեցին:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Բերլինից հաղորդում են հետևեալը: Գերմանական ազգաբնակութիւնը կատարելապէս փախչում է իր հայրենիքից, այնպէս որ գերմանական ներքին գործերի մինիստրը „վարչական ճանապարհով“ փնտռում է ամերիկացի բ ա ր ե կ ա մ ն ե ր ի ն, որոնք իբր թէ միջոց են տալիս գերմանացիներին Ամերիկա գաղթելու համար: Գաղթականութիւնը ահագին չափեր է ստանում: Անցեալ տարի գաղթականների ահագին թիւը աներև էր, բայց այս տարի անհամեմատ աւելի է: Պրուսիայի մի քանի տեղերից այս տարվայ երեք ամիսների ընթացքում գաղթողների թիւը աւելի է, քան թէ անցեալ ամբողջ տարվանը: Պաշտօնական տեղեկութիւնների համեմատ միայն Համբուրգից 27,000 մարդ է գաղթել յունվար, փետրվար և մարտ ամիսների ընթացքում, իսկ Ամերիկայից հաղորդում են, որ այնտեղ իւրաքանչիւր շաբաթ 5,000 գաղթականներ են հասնում: Դժուար է դրա պատճառը ազգաբնակութեան շատանալը համարել և կառավարութիւնը սկսում է գաղթականութեան իսկական պատճառները փնտռել:

Հասկանալի է, որ կառավարութիւնը չէ կամենում խոստովանել—գաղթականութեան իսկական պատճառները, այն է ժողովրդի տնտեսական անմխիթար դրութիւնը և զինուորականութեան ճնշումը, որ ստիպում է ամբողջ ժողովրդին ապրել, աշխատել և արդիւնաբերել զօրքերի և զանազան զէնքերի կատարելագործման համար: Չը խոստովանելով այդ պատճառները, կառավարութիւնը առաջ փնտռում էր այն ընկերութիւնների գործակատարներին, որոնք պարապում են գաղթականներին ուղարկելով: Բայց ճիշդ խուզարկութիւնները ապացուցին, որ գործակատարները աննշան դեր են խաղում գաղթականութեան գործի մէջ: Այդ պատճառով այժմ փնտռում են „ամերիկացի բարեկամներին“, ասելով, թէ նրանք են ստիպում գերմանացիներին դաւաճանել թանգագին հայրենիքին: Նորերումս ներքին գործերի մինիստրը մի շրջաբերականով հրամայեց վարչական պաշտօնատարներին տեղեկութիւններ պահանջել գաղթականների դրամական միջոցների մասին և իմանալ, թէ այդ միջոցները որտեղից են ստացված. արդեօք ի՞րանք են փող ունեցել, գաղթականների ընկերութիւնների գործակատարներից՞ են ստացել, ամերիկական բարեկամներից՞ են ստացված, և վերջապէս գաղթականները առհասարակ ունե՞ն արդեօք բարեկամներ Ամերիկայի մէջ:

Առասպելական ամերիկական այդ բարեկամները և ընդդիմադրական մամուլը ներքին գործերի մինիստր Պուտկամերի թոյլ կողմն են կազմում: Գրեթէ միաժամանակ գաղթականներին վերաբերեալ շրջաբերականի հետ մի ուրիշն էլ ուղարկված է նահանգները, որ արգելում է պաշտօնական անձանց թղթակցել լրագիրներին: Հակառակ դէպքում պաշտօնեաները ենթարկվելու են վարչական տուգանքների: Ուրեմն կարելի է յուսալ, որ Գերմանիայի մէջ շուտով կը սկսի թղթակիցներին հալածելը:

Երևելի փիլիսոփաների հայրենիքի մէջ սկսել են երևալ այնպիսի մարդիկ, որոնք քարոզում են, թէ „հրէական հարցը կարող է միայն այն ժամանակ լուծվել, երբ հասարակութիւնը պատերազմ կը յայտնի մարդկութեանը վնասող եղբայրութեան և հաւասարութեան սկզբունքներին:“ Այդ տեսակ մարդիկ քարոզում են պատերազմել հաւասարութեան գաղափարի դէմ, հաւատարիմ մնալու համար սիրոյ և համայն մարդկութեան եղբայրութեան վարդապետութեանը, որ չէ զանազանում միմեանցից մարդիկներին և ազգութիւններին...

Եւ այդ բանը քարոզում է Գերմանիայի որդին, այն երկրի որդին, որ ստեղծել է Կանտին և մի շարք երևելի փիլիսոփաների:

ԻՏԱԼԻԱ

„Riforma“ իտալական լրագրի մէջ տպված է Գարիբալդիի հետևեալ նամակը մայիսի 12-ից: „Ես Ֆրանսիայի բարեկամ եմ և հարկաւոր եմ համարում ամեն բան անել նրա բարեկամութիւնը պահպանելու համար: Բայց ես ամենից առաջ իտալացի եմ և պատրաստ եմ զոհել կեանքիս մնացորդը արգելելու համար, որ Իտալիային վիրաւորանք չը հասցնի: Եթէ մենք թոյլ տանք Ֆրանսիային նուաճել Տունիսը, այդ ոչ թէ միայն անարգանք կը լինի Իտալիայի համար, այլ և կը սպառնայ նրա շահերին և ապահովութեանը: Ես չեմ կորցնում իմ յոյսը, որ Ֆրանսիան կը բաւականանայ մի քանի իր հպատակների սպանողներին պատժելով և կը հեռանայ առանց ձեռնամուխ լինելու Տունիսի անկախութեանը, նրան իր հետ միացնելով, կամ նրա վրա տարածելով իր գերիշխանութիւնը: Այսպէս թէ այնպէս մեր պատերազմական նաւատորմը այժմ Տունիսի ծոցի մէջ պէտք է լինի մեր բազմաթիւ գաղթականներին պաշտպանելու համար: Նոյն նպատակի համար մեր կղզիների հարաւային ափերի վրա պէտք է 50,000 զօրք կենտրոնացնել պատերազմական բոլոր անհրաժեշտ պատրաստութիւններով“:

ՆԱՄԱԿ ՖՐԱՆՍԻԱՅԻՑ

Փարիզ, 22 մայիսի

Ընթերցողներին անյայտ չէ այն գլխաւոր հարցերից մինը, որ երկար ժամանակ զբաղեցնում էր ամբողջ Ֆրանսիային և Եւրոպային: Այս հարցը ընտրութեան նոր ձևն էր՝ առաջարկված պատգամաւոր Բարդուի կողմից, որին ջերմ պաշտպան էին օպպորտունիստները — Գամբետտայի կուսակցութիւնը: Ընթերցողին աւելի պարզ ցոյց տալու համար թող ներվի ինձ փոքր ինչ երկարօրէն խօսել այս մասին, որով աւելի հեշտ կը լինի հասկանալ թէ ինչումն է կայանում այս խնդիրը և թէ մինչև հիմա ինչ էր:

Մինչև հիմա պատգամաւորների ընտրութիւնը լինում էր Scrutin d'arrondissement—սկրիւտէն դ'առօնդիսըման—կոչված ձևով. այսինքն քաղաքի մի մասի բնակիչները ընտրում էին իրենց միջից մի պատգամաւոր— ներկայացուցիչ, որի ընտրութեան մէջ այլ քաղաքամասի բնակիչները չէին խառնվում օրէնքի տրամադրութեամբ: Այս բանը շատ էր արգելում հասարակապետականների ընտրութիւնը, որովհետև յետադէմները, օրինականները, բօնապարտեանները կարողանում էին մեծամասնութիւն կազմել միշտ ի վնաս հասարակապետութեան. հէնց այս պատճառով պատգամաւորը կամայ ակամայ խաղալիք էր դառնում մի քանի դրամատէրերին, վախենալով որ վերընտրութեան ժամանակ սև քուէ կըստանայ, հետևապէս օրինազանցութիւններ էին պատահում ընդհանրապէս: Որպէս զի վերջ դրվի այս անկարգութիւններին, յառաջադէմները մըտածեցին Scrutin de liste-ի ձևը, այսինքն ցուցակով կամ ցանկով ընտրութիւնը. այս տեսակ ընտրութեան մէջ կը մասնակցեն բոլոր քաղաքամասերի բնակիչները, որը կը վերջանայ հասարակապետութեան օգտին: Երբ որ վերոյիշեալ ձևը առաջարկվեց, այստեղ շատ կուսակցութիւններ վրդովվեցան, մանաւանդ ռամկապետականները Գամբետտայի մասը մէջը տեսնելով և սկսեցին սաստիկ կերպով հարուածել իրենց օրգաններում, ասելով թէ Գամբետտան իր համար դիկտատորութիւն է պատրաստում և ուզում է կարգադրութիւնը բոլորովին իր ձեռքը անցնելով, հռոմէական կայսր դառնայ մեր գլխին: Արմատականները հակառակն էին պնդում, le Rappel լրագիրը ցոյց տուեց ժամանակագրութեամբ, որ 1840 թուից սկսած մինչև 1870 թիւը քանի անգամ որ հասարակապետութիւնը վերականգնել է, միշտ ընտրութիւնը եղել է ցուցակներով, և շատ իրաւացի կերպով բացականչում է պարոն յօդուածագիրը, թէ ինչու հիմայ չենք կարող մի և նոյն ձևը գործածել:

Ինչպէս վերևը ասացի, այս հարցին դէմ էին ռամկապետականները. այն ինչ բօնապարտեանները և այլ յետադէմ կուսակցութիւնները համամիտ էին, ինչպէս ընթերցողը կը տեսնէ. նոյն իսկ այս յառաջադէմները խոստովանվում են՝ որ այս ձևով մի քանի նահանգներ կը կորցնեն, բայց ի հարկէ ընդհանրապէս շատ և շատ կօգտվեն: Ի հարկէ Գամբետտան իր խելքով, ճարպիկութեամբ, քաղաքագիտութեամբ, գործունէութեամբ, անխոնջ աշխատասիրութեամբ հասել է այն դրութեանը, որ իր ասած ամեն մի խօսքը կատարվում է. ուրեմն հասկանալի է մի քանի տաք գլուխների ծայրայեղ կատաղութիւնը սրա դէմ: Վերջապէս վերոյիշեալ հարցի հերթը հասաւ ամսիս 19-ին. նշանակված օրը, լրագիրների պատմածին նայելով, պատգամաւորների պալատը լցվել է անհամեմատ բազմութեամբ և շունչները քաշած անհամբերութեամբ սպասում էին եղել հարցի վճռին: Մի քանի ճառախօսներից յետոյ խօսում է ինքը Գամբետտան շատ ազդու կերպով, այս հետևում է քուէարկութիւնը, տխրեցնելով և ուրախացնելով համախոհականներից շատերին, որոնք մինչև անգամ գրազ էին եկել յաջողվելու և չը յաջողվելու մասին: Ինչ երկարեցնեմ խօսքս, Գամբետտա և իր կուսակցութիւնը յաղթող են հանդիսանում. այս քուէարկութեան միւս օրը մի զարմանալի տեսարան էր ներկայացնում Փարիզը, կարծես թէ Ֆրանսիացիք մոռացել էին բոլոր...